ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು : ಒಂದು ಪರಿಶೀಲನೆ

— ಎಚ್.ಎಸ್. ಗೋಪಾಲರಾವ್

ಮಾನವನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲೆಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಬೆಳೆಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿರುವುದೂ ಕೂಡ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದಾಗಿದೆ.

ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವರ ಎಂದರೆ ದೇವರ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾದ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಅಂಗಭೋಗ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ, ವಸ್ತ್ರ, ಗಂಧ, ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಲೇಪನ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಭೋಜನ (ನಿವೇದನ) ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರುತ್ತವೆ. ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು, ಮನರಂಜಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆಯೇ ರಂಗಭೋಗ. ರಂಗಭೋಗದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುವು. ದೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರವ್ಯ–ಎರಡೂ ಕಲಾಮಾಧ್ಯಮಗಳು ದೇವಾಲಯದ ರಂಗಭೋಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ರಂಗಭೋಗವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು, ಗಾಯಕರು, ವಾಚಕರು (ವಾಂಶಿಕ, ಪಜಿಕಾರ, ಇತ್ಯಾದಿ), ನರ್ತಕಿಯರು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉದಾಹೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕಾಳಮನು ಕಾಳೇಶ್ವರನಿಗೆ ದೇಗುಲವನ್ನೂ 'ರಂಜಿತ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯುತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿರ್ದ್ದ ವಾಗ್ಗಲನಾಮಂಟಪ'ವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[1]

ರಂಗಭೋಗದ ಬಗೆಗೆ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವರನಾವದಿಗಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಮಹತ್ವದ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ.[2] ನಾವದಿಗೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಕರೇಶ್ವರ, ಆದಿತ್ಯದೇವರ ತ್ರಿಕೂಟಾಚಲದ ಪರಿಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ನೃತ್ಯಮಂಟಪವೊಂದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ 'ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಗೀತವಾದ್ಯ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ರಿತ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧರಿ ವಿಳಾಸಿನಿಯಿರೆಂದೆಸವ ರಂಗಶೋಭೆಯ ಸಮುದಾಯ' ಇದ್ದುದನ್ನು ಶಾಸನವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ. ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ನೃತ್ಯಮಂಟಪ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ರಂಗಶೋಭೆ ತರುವ ಗಾಯಕ, ವಾದಕ, ನರ್ತಕರ ಸಮುದಾಯವಿತ್ತು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಗದದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೫ರ ಶಾಸನವೊಂದು[3]

1 ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್. XVII ೧೧೭ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೧

2 -ಅದೇ- XX ಬಿ.ಕೆ.ಐ. IV–೧೧೧ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೦

3 -ಅದೇ- XI–I-೭೮ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೫

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಯ್ಯನು ತನ್ನ ಮುತ್ತಜ್ಜ ಮಾಡಿಸಿದ 'ಬಸದಿಯಂ ಪಡಿಸಲಿಸಿ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯಂ' ಮಾಡಿದನೆಂದು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.

ಜೈನ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲೂ ನೃತ್ಯಗೇಹದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ರಂಗಭೋಗ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹುಳ್ಳನು ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ 'ಪರಿಸೂತ್ರಂ ನೃತ್ಯ ಗೇಹಂ'ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.[4] ಅದೇ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೫ರಲ್ಲಿ ನಾಗದೇವ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿಯು 'ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರ ಬಸದಿಯ ಮುಂದಣ ಕಲುಕಟ್ಟುಮಂ ನೃತ್ಯರಂಗಮುಮಂ' ಮಾಡಿಸಿದನೆಂಬುದೂ ಶಾಸನೋಕ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.[5]

ಮೇಲಿನ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಮಂಟಪ, ನಾಟಕಶಾಲೆ, ನೃತ್ಯರಂಗಗಳು ಇದ್ದುವು, ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮರೋಳದ ಒಂದು ಶಾಸನದ ಮೂಲಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಕಲಾವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[6]

ರಂಗಭೋಗದ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಗ್ರಾಮದಾನ ದೊರೆತಿರುವುದನ್ನು ಬಸ್ತಿಹಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನ[7] ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ಲಕ್ಕುಂಡಿಯ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ[8] ಉಕ್ತವಾಗುವ 'ವೈಷ್ಣವ ಗೀತಿ ಮನೋಹರರರು' ಕೂಡ ರಂಗಭೋಗದ ವಿದ್ಯಾವಂತರ ವರ್ಗಕ್ಕೇ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಾನ ದತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತವಾದ್ಯ, ನೃತ್ಯಗಳಿಗೂ ಪಾಲು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಗಂಗನಾಥ[9], ಗೊರಟ[10], ಬೇಸೂರು[11], ಕರೆಕಂಠಪುರ[12], ಕಡಲೆವಾಡ[13] ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳ ಹಲವು ಶಾಸನಗಳು ದಾಖಲಿಸಿವೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳ ಸೇವಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೃತ್ಯಮಂಟಪ ಮತ್ತು ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಒಪ್ಪಿತವಾದ ಮಾತು.

ರಂಗಭೋಗವನ್ನು ಅರ್ಜುಣಗೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು[14] ರಂಗಪೂಜೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ರಂಗಭೋಗದ ಸೇವಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವವರು, ಪಙಿಕಾಱರು, ವಾಂಶಿಕ, ಸೂಳೆಯರಲ್ಲದೆ ಪಾತ್ರಗಳೂ

---

4 ಎ.ಕ. II ಶ್ರ.ಬೆ. ೩೪೫ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೯

5 -ಅದೇ- ೩೩೫ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೯

6 ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್ XI-I-೬೧ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೪

7 ಎ.ಕ. V ಬೇಲೂರು ೧೨೪ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೩

8 ಕ.ಇನ್ಸ್. II-೧೧-ಕ್ರಿ.ಶ. ೦೦೭೯ ಮತ್ತು ೧೦೮೧ ಮತ್ತು ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್. XV-II-೬೭ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೫

9 ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್. XVII ೮೮ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೦

10 Historical & Cultural Studies arround Basava Kalyana-೧೮ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೨ (ವಿ.ಎಸ್ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ. ನಿಬಂಧ)

11 ಎ.ಕ. VII ಸಾಗರ ೧೦೩ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೯

12 ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್. IX-I-೧೭೨ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೦೬

13 -ಅದೇ- XX ಬಿ.ಕೆ.ಐ. IV ; ೧೫೪ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೨

14 -ಅದೇ- XVIII-೨೦೨ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೭

ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದರು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಮಗಳಗೇರಿಯ[15] ಒಂದು ಶಾಸನವು ಪಜಿಕಾಜ, ಪಾತ್ರ, ಕಂಭದ ನಾಲ್ವರು ಸೂಳೆಯರು, ಇವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ದೊರೆತ ದಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದವಾಡಿಗೆಯ[16] ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹಾಡುವ ಇಬ್ಬರಿಗೆ, ಎರಡು ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಸೂಳೆಯರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಪಾತ್ರ, ಹಾಡುವವ, ಮದ್ದಳೆಯವ, ಹರೆಕಾರ–ಸೂಳೆ ಇವರುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ದೊರೆತ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಶಾಸನನೋಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆಯರನ್ನು ಒಂದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಅವರು ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲ ಎಂದು ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಳೆಯರಿಲ್ಲದ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದರೂ ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಸೂಳೆಯರಿಗೆ ಸೂಳೆವಳ ಇದ್ದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ– ಇವರು ಪಾದಮೂಲ ಪರಿವಾರದ ಜೊತೆಗೇ ಇದ್ದ ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಾವರ್ಗ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಬಳ್ಳಾರಿಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾಗಲಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೮ರ ಒಂದು ಶಾಸನವು.[17] ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಸೂಳೆಯರು, ಸೂಳೆವಳ, ವಂಚಿಗ, ಪಜಿಕಾರರು ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಲಾಗಿರುವ ದಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಸೂಳೆ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಶಾಸನವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂಳೆಯರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಡೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಸೂಳೆಯರೂ ದಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.[18] ಅದೇ ಶಾಸನವು ಪಾತ್ರವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ಪಾತ್ರಗಳು ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಾತ್ರಭೋಗ ಎಂದು ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಭೈರೇದೇವರು ಗುಡ್ಡದ ಒಂದು ಶಾಸನ[19] ಮತ್ತು ಗುಂಡ್ಲು ಪೇಟೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನ[20] ಗಳು 'ಪಾತ್ರಭೋಗ'ವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಪಾತ್ರದವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಬೇಲೂರಿನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ[21] ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಲವು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ 'ವೈಷ್ಣವಗೀತಿ ಮನೋಹರರ್' ಎಂಬುವವರು ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೇ ಸೇರಿದವರಿರಬೇಕು.

ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗುತ್ತಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನ[22] ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ 'ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುದೇವರ ರಂಗಭೋಗದ ಪಾತ್ರ' ಎಂಬುವವರೂ ವೈಷ್ಣವ ಪಾತ್ರದವರೇ ಇರಬೇಕು.

ಪಾತ್ರದವರ ಪಾತ್ರಭೋಗಕ್ಕೆಂದೇ ಹಿಂದೆಯೇ ಗಮನಿಸಿರುವ ರಂಗಮಂಟಪ, ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

---

15 -ಅದೇ ix-I-೧೧೩ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪
16 -ಅದೇ-x-I-೧೦೩ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೫
17 -ಅದೇ-ix-I-೮೦ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೮
18 -ಅದೇ-xx ಬಿ.ಕೆ.ಐ. iv-೬೪ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೨
19 -ಎ.ಕ. v ಬೇಲೂರು ೧೯೨ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೧
20 ಎ.ಕ. ಗುಂ.ಪೇ ೧೨ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೬೨
21 ಎ.ರಿ. v ಬೇಲೂರು ೫೮-೬೧ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೬
22 ಸೌ ಇಂ.ಇನ್ಸ್. viii-೩೬೧ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೨

ಪಾತ್ರದವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವಾಲಯದ ಪಾತ್ರವರ್ಗವು ವಂಶ ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಲೇ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಗಲಿಯ ಕಲಿದೇವ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕಲಿದೇವರ ತೊತ್ತು ಪಾತ್ರದ ಸಿರಿಯವೆಯು ಹಾಡುವ ಕಾಮತಿ ನಾಗವೆಯ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು[23]. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾಲಗೊಂದಿಯ ಬಾಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜನ ಪಾತ್ರದವರಿದ್ದರು.[24] ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲ್ಕೇರಿಯ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಪಾತ್ರದವರು ಇದ್ದರು.[25] ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಡಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಅಲ್ಲಿನ ಸೋಮೇದೇವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಜನ ಇಬ್ಬರು ಇದ್ದರು.[26]

ಅಂದರೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಇಷ್ಟೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಬಂಧನೆ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಪಾತ್ರಗಳೇ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನೂ ಶಾಸನಗಳು ದಾಖಲಿಸಿವೆ. ಪಾತ್ರದ ಸಿರಿಯವೆ ಬಾಗಲಿಯ ಕಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಕಲ್ಲಕೇರಿಯ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.[27] ಬೇಲೂರಿನ ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರದ ಆನೆಯ ಮಾಳವ್ವೆಯು ಮೂರು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದಾನ ನೀಡಿದ್ದಾಳೆ.[28] ಅದೇ ದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರದ ಮಣಿಗಾಜಿ ಮಾಡವ್ವೆ.[29] ಪಾತ್ರದ ಲಖವ್ವೆ, ಪಾತ್ರದ ಚಂದವ್ವ,[30] ಪಾತ್ರದ ನಾಗೌವೆ, ಪಾತ್ರದ ಚಂದವ್ವೆ, ಪಾತ್ರದ ಗೋಪವ್ವೆ, ದೇವವ್ವೆ, ಪಾತ್ರದ ವಿಸ್ಸವ್ವೆ, ಪಾತ್ರದ ಲಖವೆ–ಇವರುಗಳೂ ಹಲವಾರು ದಾನಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.[31]

ಈ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಊರಿನ ಜನರು ಒಪ್ಪಿಗೇ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅಥವಾ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ತೀರ್ಮಾನ ದೊಂದಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹಟಾಲಕೋಟೆ, ತೆರಕಣಾಂಬೆ, ನವುಳೂರು, ಬಾಗೂರು-ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಊರುಗಳ ಸಮಸ್ತ ವೀರ ಪಂಚಾಳರು ಸರ್ವ ಐಕಮತ್ಯದಿಂದ ದೇವರ ಪಾತ್ರ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೇತವ್ವೆಯನ್ನು ದಾನ ನೀಡಿ, ಅವರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[32] ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತ ಬೇಲೂರಿನ ಶಾಸನಗಳು ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ತಾತ, ತಂದೆಯರ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ದೊರೆತೇ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಳಿವಾಡದ ಒಂದು ಶಾಸನವು[33] ತಿರುಮಲಬೋವನ ಮಗಳು ಸೂರಿಯ ಮಾಣಿಕೆ ಎಂಬ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮಾಧವ ಜನಾರ್ಧನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಣಾಚಿಯ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಆಕೆಯ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿವೆ. ಅಂದರೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ

---

23 -ಅದೇ-ix-I-೮೯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೫
24 -ಅದೇ-xx-I-೧೬೩ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೩
25 -ಅದೇ-xx ಬಿ.ಕೆ.ಐ. iv ೩೦೦ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ
26 ಎ.ಕ. ix ಬೆಂಗ ೧೨೭ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೩೧
27 ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತ.
28 ಎ.ಕ. v ಬೇಲೂರು ೧೦೪ ; ೧೦೬, ೧೧೦ ಕಾಲ ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೨, ೧೧೯೫, ೧೨೦೧
29 -ಅದೇ-೧೦೬ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ?
30 -ಅದೇ-೧೦೭ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೫
31 ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತ
32 ಎ.ಕ.ಐ. ಗುಂಪೇ ೧೭ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೭೨
33 ಕ.ಇನ್ಸ್. v-೧೨೩ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೩

ಪಾತ್ರವೆಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದೇವರು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದಾಯಿತು.

ಕಾಣಾಚಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು (ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ) ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದು ಸ್ವಾನುಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಆಸ್ತಿ, ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಆಸ್ತಿ, ಹಕ್ಕುದಾರಿ ಜಮೀನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಾಚಿ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಂಕಿತ ನಾಮವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ.

'ಪಾತ್ರ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ಕೋಶದಲ್ಲಿ an actor dramatist person, a disguise, an assumed character, performing, dancing, a dancing girl ಪಾತ್ರದವಳು=ಪಾತರದವಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ಪಾತ್ರವನ್ನು ಪಾತರಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ ನಟನೆ, ಅಭಿನಯ, ನಾಟ್ಯ, ಮೇಳ, ನಟಿಸುವವನು ಎಂದೂ ಪಾತರಗಿತ್ತಿಗೆ ನಟಿ, ಅಭಿನೇತ್ರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಪಾತರಗಿತ್ತಿಗೆ ಹಾದರಗಿತ್ತಿ, ವೇಶ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಚಿಟ್ಟೆ, ಪತಂಗ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. 'ಪಾತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ 'ನಟ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುವಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಾತರ, ಪಾತುರ್, ಪಾತುರೀಯ ಎಂದರೆ ವೇಶ್ಯೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ನಟಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹಾರುವ, ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ, ಕ್ಷಣಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದ ಚಿಟ್ಟೆಯನ್ನು ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆಯರಿಬ್ಬರೂ ವೇಶ್ಯೆಯರಾದರೂ ಇಬ್ಬರೂ ದೇವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ 'ಪಾತ್ರ' ಶಬ್ದವು ನೃತ್ಯಗೀತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಳಾದವಳನ್ನೂ, 'ಸೂಳೆ' ಶಬ್ದವು ಉಳಿದ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು"– ಎಂದು ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.[34] ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿನಯ ಮಾಡಬೇಕಾದಾಗ ಈ ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವವು ಅವಶ್ಯಕ.

ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆಯರಿಬ್ಬರೂ ದೇವರ ಸೇವೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದವರು. ರಂಗಭೋಗದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರದವರು ಪಾತ್ರಭೋಗ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಪಾತ್ರದವರ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಶಾಸನವೊಂದು ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಂಚೋಳಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು[35] ಶ್ರೀಧರ ದಂಡನಾಯಕನದ್ಧಾಂಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಟಿಂಟಳಿಸುವ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗಂಟಲಗಾಳಂ ಮುಚ್ಚಗಿಸುವ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಸ್ತಕ ಸೂಲಂ...ವಿಷಮ ಪಾತ್ರದ ಸೂತ್ರ ಕಳಶಕ್ಕೆ ವಿಳಸ ಮೆನಿಸಿರ್ದ' ಗುಂಡಿಲಿ ಜಾಕಿಯಕ್ಕನ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರದವರು ಮತ್ತು ಅಭಿನಯಗಳಿಗಿದ್ದ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಚಿನ್ನತುಂಬುಲಂನ ಒಂದು ಶಾಸನವು ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿ ಮಲಯಮತೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾತ್ರ ಮುಖದರ್ಪ್ಪಣೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.[36] ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಪಟ್ಟಮಹಿಸಿ ಶಾಂತಲದೇವಿಯನ್ನು ಬೇಲೂರಿನ ಒಂದು ಶಾಸನವು 'ವಿಚಿತ್ರನರ್ತನಪ್ರವರ್ತನ ಪಾತ್ರಸಿಖಾಮಣಿ', 'ಸಂಗೀತಸಂಗತಸರಸ್ವತಿ' ಎಂದೆಲ್ಲಾ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದೆ.[37] ರಾಣಿಯರು, ದಂಡನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ-ಇವರೆಲ್ಲಾ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿದ್ದರು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ವೇಶ್ಯೆಯರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.

---

34 ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ; ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೬೬ ಪು. ೧೮೨-೧೮೩

35 ಸೌ.ಇಂ.ಇನ್ಸ್ xv-II-೬೪ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೫

36 ಅದೇ-ix-I-೧೭೫ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೦೭

37 ಎ.ಕ. v ಬೇಲೂರು ೫೮ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೭

ಪಾತ್ರವಾಗಲೀ, ಸೂಳೆಯಾಗಲೀ ಗಣಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ವೇಶ್ಯಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲ–ಅವರು ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಾವರ್ಗ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಂಗಭೋಗದ ಸೇವಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ದೇವಾಲಯಗಳ ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ನಂತರ ಪಾತ್ರ, ಸೂಳೆ, ದೇವದಾಸಿ ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಗಣಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ, ವೇಶ್ಯೆಯರಾಗಿ, ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಂಭವನೀಯ.

ಕಂಬದ ಸೂಳೆಯರಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪಾತ್ರದ ಸೂಳೆಯರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರೂ ಬಲದ ದೆಸೆಯ ಪಾತ್ರಂಸೂಳೆ, ಎಡದ ದೆಸೆಯ ಪಾತ್ರಂ ಸೂಳೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[38] ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆ ರಂಗ ಭೋಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಗಗಳಾದರೂ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ವರ್ಗಗಳ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆ ಎರಡೂ ವರ್ಗಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೇ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಪಾತ್ರಂ ಸೂಳೆ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತ ಬೇಲೂರಿನ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಳಿವಾಡದ ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಅಭಿನಯ ಪ್ರಧಾನವಾದವು ಎಂದೂ ಬೇಲೂರು, ಚಿನ್ನತುಂಬಲಂ ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದ ತುಂಬಾ ಗಣ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಬೇಲೂರಿನ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಅಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರು ಮತ್ತಿತರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೆ ರೂಪದರ್ಶಿಗಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಿರಲೂಬಹುದು.

ಪಾತ್ರದವರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯ ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಟಕ ಅಥವಾ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಭಾವಾಭಿನಯದ ಮೂಲಕ ರಂಗಭೋಗವನ್ನು ಪಾತ್ರ ಭೋಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವೇಷಭೂಷಣ–ಅಲಂಕರಣಗಳಿಂದ ದೇವರ ಅಥವಾ ಭಕ್ತರ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವಾವರ್ಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವರು ರೂಪದರ್ಶಿಯರಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಇವರು ಸೂಳೆಯರಿಂದ ಭಿನ್ನರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ ಪಾತ್ರವರ್ಗವಾಗಲೀ, ಸೂಳೆಯರಾಗಲೀ, ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ಈ ವರ್ಗವು ಅನಂತರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಬಹುದಾದ ವೇಶ್ಯೆ ಅಥವಾ ಗಣಿಕಾಸ್ತ್ರೀವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೇ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಳೆಯರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

ಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಸೂಳೆಯರು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದವರು. ಪಾತ್ರಗಳು ತಮ್ಮ ಭಾವಾಭಿನಯದ ಮೂಲಕ, ರೂಪದರ್ಶಿಗಳಾಗಿ ಪಾತ್ರಭೋಗ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವರ್ಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

38 ಎ.ಇಂ. XV-೪೮೨ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೪